

Nové knihy

Pokroky matematiky, fyziky a astronomie, Vol. 45 (2000), No. 4, 311--312

Persistent URL: <http://dml.cz/dmlcz/141054>

Terms of use:

© Jednota českých matematiků a fyziků, 2000

Institute of Mathematics of the Academy of Sciences of the Czech Republic provides access to digitized documents strictly for personal use. Each copy of any part of this document must contain these *Terms of use*.

This paper has been digitized, optimized for electronic delivery and stamped with digital signature within the project *DML-CZ: The Czech Digital Mathematics Library* <http://project.dml.cz>

nové knihy

Georg Schuppener: Jesuitische Mathematik in Prag im 16. und 17. Jahrhundert (1556–1654). Leipziger Universitätsverlag, Leipzig 1999. 220 str., ISBN 3-934565-08-5, cena 58,- DM.

Knížek o historii matematiky v českých zemích neexistuje příliš mnoho, a vyjde-li nějaká na toto téma dokonce v cizině, je jistě zajímavé seznámit se s jejím obsahem.

Nejprve je třeba konstatovat, že knížka je věnována nikoli historii matematiky jako takové, nýbrž historii vyučování matematice ve druhé polovině 16. a v první polovině 17. století; o vývoji samotné matematiky v onom období zde nepadne ani slovo. Dále je vhodné připomenout, že chápání pojmu „matematika“ v onom období bylo velice odlišné od chápání tohoto pojmu dnes; do tehdejší matematiky patřila nejen astronomie, která byla tradiční (a možná i hlavní) součástí matematiky už ve středověkém quadriviu, ale navíc i řada dalších disciplín, např. geometrická optika, základy hydromechaniky, sestrojování slunečních hodin a leccos dalšího. Matematika v dnešním pojetí představovala pouze malou část matematiky oné doby a většinou byla pojímána pouze jako nástroj k řešení problémů aplikačních, což se pochopitelně odráželo i v náplni výuky.

Knížku lze rozdělit do tří částí. První část (kapitoly 1.–4.) má charakter obecně historický. Hlavní pozornost je věnována tomu, jak se uvnitř jezuitského řádu vyvíjely názory

na vyučování matematice a jak se tento vývoj konkrétně projevoval na jezuitské koleji v pražském Klementinu, zvané (podle císařského zakladatele) Ferdinandea. Proti často tradovanému názoru, že v jezuitském řádu byla matematika velice váženou disciplínou, staví G. Schuppener názor, podle kterého postavení matematiky uvnitř jezuitského školství bylo až do konce 16. století velice vratké; po přijetí studijního řádu „*Ratio atque institutio studiorum S. J.*“ v r. 1599 se matematika (v tehdejší pojetí) sice stala pevnou součástí výuky na filozofických fakultách jezuitských kolejí, ale v rámci celkové orientace na filozofii a teologii patřila k okrajovým předmětům. Pokud ovšem některý student měl hlubší zájem o matematiku, bylo mu umožněno studovat ji po absolvování základního kurzu dále (dnes bychom asi mluvili o individuálním studiu).

V 5. kapitole je podrobně rozebrána otázka personálního obsazení výuky matematiky v pražské jezuitské koleji ve sledovaném období; výsledkem je chronologicky uspořádaná tabulka profesorů matematiky, doplněná v dodatcích základními údaji biografickými a bibliografickými. Zajímavým detailem je skutečnost, že G. Schuppener (stejně jako před více než dvaceti lety A. K. F. Fischer) nenašel žádné potvrzení pro často tradovaný názor, podle kterého jedním z profesorů matematiky na Ferdinandei byl významný matematik oné doby Gregorius a Sancto Vincentio; Gregorius sice pobýval v Praze na císařském dvoře, neexistují však doklady o jeho profesorském působení na Ferdinandei.

Nejobsáhlejší 6. kapitola je věnována převážně rozboru matematických částí některých rukopisů chovaných v Národní knihovně ČR v Praze. Jde pravděpodobně buď o záznamy z přednášek nebo o přípravy na přednášky a matematický obsah je vesměs elementární; je zřejmé, že z matematiky (v dnešním pojetí) bylo vykládáno jenom tolik, kolik bylo nezbytně nutné k řešení aplikačních úloh. G. Schuppener rozebírá jednu část věnovanou aritmetice a čtyři části věnované geometrii; autorem nejzajímavější z nich je známý astronom Valentin Stansel (1621–1705). Je věnována výpočtům obsahů některých rovinných obrazců a obsahuje

např. některé klasické výsledky Archimedovy (horní a dolní odhad pro číslo π , obsah parabolické úseče, vyjádření obsahu elipsy pomocí obsahu kruhu nad velkou osou), stejně jako ostatní rukopisy však nevykazují ani náznak nějakého původního zpracování problému.

Závěrem lze říci, že knížka poskytuje podrobnou informaci o tom, jak byla pojímána matematika v pražském Klementinu v období před r. 1654. Charakter knížky je převážně obecně historický; matematický obsah má pouze část kapitoly šesté a k jejímu čtení stačí (nejvýše) matematika středoškolská. Knížka bude asi zajímavá spíš pro specialisty z oblasti dějin matematiky, je však rozumné mít na paměti, že dějiny české matematiky v 17. a 18. století jsou (až na několik výjimek) dějinami jezuitské matematiky; v tomto období se v Čechách kromě jezuitů skoro nikdo matematikou systematicky nezabýval, a pokud se vyučování matematice týče, neměli jezuité v našich zemích konkurenci. Proto považujeme za vhodné, aby se o knížce vědělo (navzdory mizivému matematickému obsahu) i mezi širší matematickou veřejností.

Karel Mačák

Matematika v b mol (Štefan Schwarz — matematik a pedagóg). Editori K. Nemoga a B. Riečan. Vydala VEDA, Bratislava 1999.

V roku 1994 vyšiel s týmto názvom článok v týždenníku Slobodný piatok. Ponúkal názory svojrázneho človeka, ktorý vraj matematiku neprednášal, ale o nej pútavo rozprával. „Tak pre jeho žiakov, dnes významných

matematikov, zostali jeho prednášky precitene ako pri prvom počutí Čajkovského koncertu b mol pre klavír a orchester“ (R. Wagnerová).

V tejto knižke sú vybrané zaujímavé články a prejavy, monológy i dialógy (26), publikované aj neverejnené, z rokov 1940 až 1996, ktoré sú z pera významného vysokoškolského profesora Š. Schwarza (1914–1996). Druhá časť publikácie je súborom spomienok (18) jeho spolupracovníkov a žiakov (napr. D. Blaškovič, J. Jakubík, T. Katriňák, T. Šalát, V. Kalaš, Š. Luby). Súčasťou 288stránkovej knihy je aj 10 fotografií a krátky predšov editorov.

Štefan Schwarz bol vedec-matematik s medzinárodným uznaním, významný vysokoškolský učiteľ i popredný činiteľ súdobého vedeckého a spoločenského života. Od roku 1953 bol akademikom SAV, od r. 1960 akademikom ČSAV. Predsedom SAV bol v období 1965–1970. Riaditeľom MÚ SAV bol od roku 1964. Sám napísal: „Dostal som sa aj do nebezpečnej blízkosti politiky.“ (V rokoch 1966–1971 bol členom ÚV KSČ.) Publikoval vyše 100 pôvodných vedeckých prác, mal vyše 700 citácií vo svetovej literatúre. Svojou výraznou matematickou a ľudskou osobnosťou i nezvyčajnou všeobecnou vzdelanosťou získal autoritu i obdiv.

Možno by reedícia Schwarzových knižiek *O rovníciach, Algebraické čísla, Základy náuky o riešení rovníc* prispela k spomienke na jeho poslanstvo matematické i pedagogické. K ľudskému odkazu Š. Schwarza som si pripísal jeho želanie: „Ja by som si najväčším prijal, aby ľudia nestrácali ideály.“

Dušan Jedinák